

Memòria del 92

L'anomenada «Operació Garzón» contra l'independentisme, poc abans de la celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona, va tenir una incidència notable a les comarques de Girona i va generar una resposta popular àmplia. Aquest article, entre el testimoni i la mirada crítica, n'ofereix algunes claus de lectura.

Text > **NARCÍS SELLES**, historiador de l'art

Quan el matí del 4 de juliol de 1992 vaig arribar al meu pis de la plaça dels Raïms de Girona, després d'haver passat la nit fora de casa, em va estranyar trobar la ràdio engegada i sense la presència de Marcel Dalmau i Carme Turró, amb qui llavors compartia l'habitatge. Aviat vaig saber que la Guàrdia Civil se'ls havia endut, juntament amb Dolors Bellés, que en aquells moments estava amb ells. Dies abans, per la televisió, ens havíem assabentat de les detencions de suposats membres de Terra Lliure, alguns dels quals coneixíem personalment del temps de la nostra militància a l'esquerra independentista. En cap cas se'ns va acudir pensar que aquells esdeveniments ens acabarien afectant directament.

Poques hores després de l'arrest, van posar en llibertat la Carme i la Dolors, però es van quedar en Marcel, i això va fer que un grup d'amics convoquéssim una reunió d'urgència per donar-hi resposta. Va ser a Gaüses, a casa de l'escriptor i editor Manuel Costa-Pau, exmembre del PSUC i de l'MDT, llavors articulista del *Punt Diari* i director de la revista *Mot d'Obra*, en què molts de nosaltres participàvem. Val a dir que el darrer número de la publicació havia estat requisat per la Guàrdia Civil en el seu registre del nostre pis. Arran de la detenció, vam redactar una nota de denúncia, a la qual, en poc temps, es van afegir centenars de signants, com Modest Prats, Francesc Ferrer, Josep M. Terricabras,

Jordi Presas, Jaume Soler, Sebastià Salleras, Antoni Sant, Carles McCragh, Miquel Blanch o Ponç Puigdevall.

Després de l'empresonament i les

execrables tortures que va patir en Marcel, explicades entre plors per la seva companya Carme, i que també van afectar altres persones dels entorns

>> Cartell de l'Assemblea Permanent, obra de Marcel Dalmau, arran de la celebració dels judicis a Madrid l'any 1995.

>> Coberta del llibre, de recent publicació, que Benet Salellas ha dedicat a l'Operació Garzón.

>> Acte en què van intervenir, d'esquerra a dreta, Xavier Parnau, Jaume Soler, Marcel Dalmau, Sebastià Salellas, Jaume Bosch i Joan Miró. Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS DIARI DE GIRONA (MARISA MORILLO).

independentistes gironins —Carles Bonaventura, Xavier Puigdemont, Xevi Ros, Josep Bou, Xavier Alemany o Guillem de Pallejà— i d'altres indrets —de Benicarló a Tarragona o de Barcelona a València—, es va constituir a Girona una assemblea permanent que, durant prop de tres anys i a l'empara de l'Ateneu d'Acció Cultural (ADAC), va aplegar un ampli ventall de sensibilitats polítiques i va dur a terme una intensa campanya de mobilitzacions. Des del temps de la Transició no s'havien celebrat a la ciutat tants actes i manifestacions, i tan concorreguts, com els que van tenir lloc en aquells moments.

Entre les persones més actives de l'assemblea, hi havia Xavier Parnau, del Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC) i del sindicat d'ensenyament USTEC; Teresa Borín, provinent del PSUC i llavors integrada a Iniciativa per Catalunya i CCOO; Joan Daunis, un dels principals organitzadors del PSAN, de Catalunya Lliure i del sindicat de la sanitat CATAC; Pau Gàlvez, del FAGC i de Mili KK; Lluís Corominas, d'ERC i de l'ADAC; Francesc Martínez, responsable del Partit Obrer Revolucionari i delegat sindical de la UGT; Carme Turró, exmembre de l'MDT, o jo mateix, que provenia de l'activisme sociolingüístic dels GDL, que també havia militat a l'MDT i que llavors formava part de la USTEC. A di-

verses poblacions de la regió de Girona es van constituir assemblees similars.

La majoria d'artistes es van solidaritzar amb en Marcel, company de professió. Uns cent cinquanta autors —Torres Monsó, Ansesa, Faixó, Bosch Martí, Evarist Vallès, Gabriel, Carme Sanglas, Quim Domene, Anna Manella, Isabel Banal o el crític Jaume Fàbrega— van participar en exposicions a Olot, Girona o Figueres. La venda de les obres va servir per ajudar els represaliats i les seves famílies.

Per la seva banda, el *Punt Diari* va recollir el sentiment popular d'indignació i es va convertir en un agent actiu de la lluita antirepressiva. Un jove Carles Puigdemont va ser-ne un dels impulsors. Cal tenir en compte que treballadors del periòdic —Dolors Bellés i Eduard López— i també del *Diari de Girona* —Carles Bonaventura hi feia de corrector i en Marcel hi havia treballat de compaginador— es van veure afectats per l'acció repressiva.

En encesa espera

Aquests records m'han revingut arran de l'aparició del llibre *En encesa espera*, de l'advocat i exparlamentari de la CUP Benet Salellas, en què arran de la localització de la documentació conservada pel seu pare, que va defensar diversos encausats, ha fet una revisió crítica d'alguns d'aquells esdeveni-

ments. L'obra compagina la narració de fets, situacions i sentiments amb l'anàlisi jurídica i la reflexió ètica. I fa ús de diversos registres escripturals, que van de la transcripció documental a la utilització de recursos ficcionalitzadors que fan que, en alguns moments, gairebé es pugui llegir com una novel·la.

El punt de vista de l'autor ofereix una mirada més aviat presentista del passat —malgrat que hi ha qüestions que només són plenament comprensibles si s'emmarquen en el seu context històric específic— i respon a una voluntat pedagògica, sigui ajudar a fer entendre el funcionament de la maquinària repressiva de l'Estat, en especial el camp judicial, sigui assenyalar la continuïtat d'ideologies i xarxes de poder que han persistit per sota de canvis conjunturals i de govern, àdhuc de règim.

Recordo que l'exsenador i militant pacifista Lluís M. Xirinacs deia que a Espanya hi havia un estat dins del l'Estat. Un intraestat format per sectors de la judicatura, dels diversos cossos armats o del funcionariat provinents del franquisme que, en no ser objecte de depuració, exercien un contrapoder al marge de les vies democràtiques. Una apreciació, però, que no ha de portar a obviar les connexions complexes i les relacions canviants entre les diverses instàncies de l'Estat i els seus aparells ideològics.

>> Manifestació de l'Assemblea per la llibertat dels independentistes detinguts, davant la Guàrdia Civil de Girona.

Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS DIARI DE GIRONA (MARISA MORILLO).

Certament, la manera com es va realitzar la sortida de la dictadura i les correlacions de força existents van condicionar el que ha vingut després, però més rellevant encara és que cap dels governs espanyols posteriors no va tenir la voluntat política necessària per desmantellar —més aviat al contrari, recordem el cas GAL— certes zones d'una estructura profunda que, en ser-los útil, s'ha anat reproduint i remodelant. Ara el PSOE en sent l'alè al clatell; com diu la saviesa popular, «d'aquelles noces, aquests confits».

Al dictamen de Xirinacs caldria afegir —com ens van ensenyar Gramsci, Foucault o Althusser— que també hi ha estat fora de l'Estat, format per un entramat d'interessos polítics, socials, econòmics, culturals i mediàtics, que alhora tenen un paper rellevant en la formació de les subjectivitats de la ciutadania. En aquest sentit, Benet Salellas destaca la manera de procedir dels grans mitjans de difusió esdevinguts mers vehiculadors de les tesis oficials i constructors de realitats *fake* a la carta.

Des d'una perspectiva jurídica, l'autor considera que les primeres detencions van ser fruit d'investigacions prèvies i del seguiment dels activistes, així com d'informacions subministrades per un infiltrat al servei de l'Estat, mentre que les onades repressives posteriors, que van afectar desenes de

persones —militants i exmilitants de l'MDT, de la CUP, dels CSPC, de Catalunya Lliure, de l'AUA, d'ERC, del Partit dels Comunistes de Catalunya, de la Unitat del Poble Valencià, d'Alternativa Verda i de col·lectius locals— no partien ni de proves materials ni de fonamentacions sòlides, sinó d'una marcada voluntat incriminària supeditada a la raó d'estat. I, curiosament, involucraven membres d'un conjunt d'organitzacions desafectes al règim monàrquic espanyol. De manera que la pràctica d'un grup residual es va utilitzar per mirar d'inculpar tota la dissidència política. Jo mateix, després dels Jocs, vaig ser citat a declarar davant el jutge Garzón, però com que ja havia passat el pic d'excepcionalitat repressiva, allò es va convertir en un acte formulari.

Benet Salellas focalitza el seu interès en la pugna desigual entre la maquinària estatal i el dissens de base nacional. També posa en relleu aspectes subjectius, circumstàncies personals d'alguns encausats o episodis de solidaritat ciutadana. En canvi, dedica menys atenció al marc sociopolític i a les seves dinàmiques internes o a les diferents línies de defensa seguides pels advocats, en què van concórrer opcions estrictament legalistes, que van fer aigües durant el judici, i opcions que atenien el substrat polític que amara tot el procés.

Sebastià Salellas, d'acord amb els seus defensats, va optar per aquesta segona via, la qual, malgrat exigir més abnegació i capacitat de resistència, es va demostrar —al meu entendre— com la més encertada políticament, ja que va resultar decisiva per arrencar del Govern de l'Estat un indult general, insòlitàment demanat pels mateixos jutges, començat a gestionar pel PSOE i atorgat pel PP. Un altre mèrit de la via Salellas és que no va aturar el seu recorregut amb la llibertat dels imputats, sinó que va persistir en la confrontació jurídicopolítica amb l'Estat. I després d'una llarga lluita va aconseguir no només fer seure el regne d'Espanya al banc dels acusats, sinó també la seva condemna —dotze anys després— pel Tribunal dels Drets Humans d'Estrasburg per no haver investigat les tortures.

Un terreny de joc i moltes agendes

Per entendre l'entrellat de tot plegat, més enllà de l'estricta esfera judicial espanyola, cal fer esment, ni que sigui a grans trets, dels entrellats i les pugnes d'interessos que es donaven tant dins el bloc dominant com dins el bloc discordant. Quant al primer, cal diferenciar entre els propòsits de Pasqual Maragall i els partits catalans majoritaris, per un costat, i els dissenys de l'Estat espanyol, per l'altre.

L'alcalde de Barcelona, cap pensant del projecte olímpic, davant el model de l'Espanya radial, la tradicional desinversió de l'Estat a Catalunya i el dèficit fiscal, però també davant el creixent procés de desindustrialització i terciarització de les economies, pretenia utilitzar el magne espectacle per situar Barcelona al mapa global, posar al dia unes infraestructures obsoletes i activar noves vies de creixement al voltant del sector de serveis.

Per la seva banda, el Govern espanyol va decidir aprofitar la iniciativa per reforçar nacionalment l'Estat i projectar-lo externament. De manera que va integrar la iniciativa maragalliana en un anomenat «Año de España» i va fer-la coincidir amb l'Exposició Universal de Sevilla, la inauguració del tren d'alta velocitat entre Madrid i la ciutat andalusa —que desafiava la lògica socioeconòmica a favor d'un imperatiu po-

lític—, i la reflatació discursiva del vell mite imperial del «descubrimiento» d'Amèrica, reconvertit en un «Encuentro entre Dos Mundos» a fi de llimar tensions amb països llatinoamericans reticents a la commemoració del V Centenari, percebut com una expressió colonialista i genocida. El projecte estatal volia ser una mena de posada de llarg internacional de la «Nueva España» com a superadora del passat dictatorial i agent de modernització capitalista. I, ahora, com a pista segura d'atterratge per al capital transnacional i pista d'enlaira-

ment de les grans empreses espanyoles cap als mercats llatinoamericans.

Aquestes dues grans línies —la catalana i l'espanyola—, malgrat els seus elements d'interacció, les transaccions i els acords a què van arribar les elits polítiques, van entrar sovint en conflicte. Així, per exemple, el gran abast i les característiques de l'Operació Gar-

zón, dirigida des de la capital del regne, van fer que fos percebuda, segons es desprèn de declaracions de Maragall i Pujol, com una acció desestabilitzadora. Però les tensions entre una línia i l'altra van afectar molts altres aspectes, en l'àmbit simbòlic, cultural o econòmic.

També dins l'anomenat *món sociovergent* hi havia nombroses tibantors fruit de la lluita per l'hegemonia que mantenien els dos grans partits: sectors joves del pujolisme van promoure accions vindicatives per erosionar el contrincant polític. La Garzonada també va fer emergir les llavors anomenades *dues ànimes del PSC*, o l'arribisme i les febleses polítiques d'una ERC que havia iniciat el seu gir independentista.

Quant al corrent discrepant, les tàctiques i els objectius eren igualment diversos: des dels qui volien aprofitar els Jocs per difondre internacionalment la realitat nacional catalana amb la campanya «Free Catalonia», que va trepitjar molts ulls de poll de l'identitarisme espanyol, fins als qui posaven en qüestió l'entramat social i polític en què s'assentava el projecte olímpic o

L'obra de Benet Salellas compagina la narració de fets, situacions i sentiments amb l'anàlisi jurídica i la reflexió ètica

>> Acte a Girona per denunciar l'empresonament i les tortures infligides als independentistes detinguts el 1992. Foto: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. FONS DIARI DE GIRONA (NURI MORENO).

>> Manifestació a favor de la llibertat dels presos independentistes, l'any 1992.

Foto: INSPAÍ, CENTRE DE LA IMATGE DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA. FONTS MARÇAL MOLAS (MARÇAL MOLAS).

>> Manifestació de l'Assemblea Permanent per la Llibertat dels Independentistes Detinguts.

Foto: INSPAÍ, CENTRE DE LA IMATGE DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA. FONTS MIQUEL RUIZ (MIQUEL RUIZ AVILÉS).

el model urbanístic i de ciutat que hi anava implícit, així com les operacions especulatives que se'n derivaven. Dos llibres van reflectir aquestes darreres posicions: *Barcelona'92: Com desfer Catalunya* (1986), de Salvador Balcells, membre del PSAN i de l'MDT, i *Barcelona, cap a on vas?* (1991), d'Eduard Moreno i Manuel Vázquez Montalbán.

El bloc independentista

La desfeta de l'esquerra independentista no va ser tant un efecte de l'Operació Garzón com de les seves pròpies contradiccions. Quan va tenir lloc aquell episodi, totes les organitzacions d'aquest àmbit es trobaven en una situació d'extrema feblesa i amb plantejaments confrontats entre elles. Un cas

singular va ser Banyoles, subseu olímpica, on la CUP, que disposava d'un regidor a l'Ajuntament —Pere Bosch, que anys després esdevindria alcalde per ERC—, i altres grups locals hi van exercir una oposició notable. La ciutat va ser ocupada per les forces policials, àdhuc amb un amenaçador desplegament de tanquetes pels carrers. I membres dels col·lectius dissidents van ser objecte de nombroses intimidacions i represàlies.

Malgrat certs paral·lelismes, les circumstàncies polítiques d'aquella situació no són equiparables a les que hem viscut els darrers temps, en què la violència i l'ús dels ressorts obscurs de l'Estat obeïen a una possibilitat real de transformació estructural. L'any 1992, en canvi, la maniobra estatal obeïa a un mer tacticisme preventiu: es tractava de buscar unes víctimes propiciatòries —els «sospitosos habituals»— que servissin com a espantall dissuasiu per desactivar mobilitzacions i possibles conflictes.

Però el joc brut, l'abast forassenyat de l'operació i la pràctica de tortures van comportar efectes contraris als desitjats, ja que van generar una represa militant —alguns companys i jo mateix ens vam reincorporar a la lluita política, ni que fos conjunturalment—, una resposta popular notable i una conscienciació política entre els més joves, com va ser el cas del mateix Benet Salles. I, sobretot, l'acció repressiva va donar peu a un replantejament estratègic per part dels sectors més madurs de l'esquerra independentista. Això volia dir, entre altres coses, substituir les expressions de voluntarisme avantguardista, que podien tenir sentit en determinats contextos, per una pràctica més arrelada socialment.

Un conjunt de factors que, en interacció amb altres aspectes, van propiciar un inici de redefinició i revivificació política de l'independentisme, de manera que la branca més pragmàtica es va integrar a ERC i va contribuir a la reorientació del partit, al seu creixement i a la seva consolidació organitzativa. Altres tendències acabarien, anys després, refundant la CUP. Més enllà d'això, l'Operació Garzón ha esdevingut un referent simbòlic per al moviment autodeterminista posterior, perquè, com deia Jean Améry, fer present la memòria de l'ofensa és una condició essencial per restablir la justícia.